

EVROPSKA UNIJA KAO SPECIFIČAN POLITIČKI SISTEM - SA AKCENTOM NA PRIMJENU DEMOKRATIJE PO KRITERIJUMIMA EU (Pozivni referat)

Akademik, prof. dr. Mladen Bodiroža, email: akademikmladenbodiroza@gmail.com
Internacionalni univerzitet Travnik u Travniku, Bosna i Hercegovina

Sažetak: Kroz tekst naslovljene teme posebna pažnja usredsređena je na ključna pitanja, kako i na koji način se kontradiktorno tretiraju demokratije po kriterijumima Evropske Unije, tačnije kako se to u praksi događa, odnosno kako se i gdje i prema kojim primjenjuje. Kada izričemo ovu nepobitnu konstataciju naredni tekst jasno ilustruje i nepobitnim činjenicama dokazuje kako se i kojim različitim osnovama primjenjuje demokratija Evropske Unije, kada se jednoj državi zabranjuje da brani svoj suverenitet i teritorijalni integritet. Zatim kako se i na koji način vrši otimanje dijela teritorije jedne zemlje i proglašava nezavisnom i upotrebom sile zabranjuje da brani svoju teritoriju (NATO bombardovanje, te primjer Austrije u provođenju izbora, Referendum Katalonije o nezavisnosti, i odnos prema istoku i otcjepljenje Kosova od Srbije bez Referenduma itd. Tačnije različito razumjevanje pojma i diskriminatorni političkih stavova prema onim demokratskim razlikama drugih država koje nisu po volji EU).

Ključne riječi: demokratija, Evropska unija, suverenitet, teritorijalni integritet

EUROPEAN UNION AS A SPECIFIC POLITICAL SYSTEM - WITH THE ACCENT ON APPLICATION OF DEMOCRACY BY EU CRITERIA (Keynote paper)

Abstract: Through the text based on the title topic, the focus is on key issues, how and which way is democracy contradictory treated by the criteria of the European Union, more precisely how it happens in praxis, actually how and where and by which criteria it is applied. When we express this irrefutable statement, the following text clearly illustrates and by irrefutable facts proves how and on which different basis is democracy applied in European Union, when one state is prohibited to defence its own sovereignty and territorial integrity. In addition, how and which way is a part of one state's territory abducted and proclaimed independent and by using force prohibited to defence its territory (NATO bombing, and for example elections in Austria, Catalonia's referendum for independence, and relation to East and Kosovo's secession from Serbia without referendum. More precisely, understanding conception and discriminatory political attitudes to the democratic differences of the other states that are not how EU want them to be).

Key words: democracy, European Union, sovereignty, territorial integrity

Poimanje demokratije po kriterijumima Evropske unije

Ovdje polazimo od stava po kome su zemlje u sastavu Evropske unije kategorične u tome da grade demokratski poredak u okviru svojih članica i za ostali dio Evrope. Da li je to baš tako? Političko ponašanje članica ove integracije dovodi nas do višestrukih dilema pa i teškoća u shvatanju njihovog poimanja demokratije. Prvo, različito razumjevanje pojma i

diskriminatorski politički stavovi prema onim demokratskim razlikama drugih država koje nisu po volji EU.¹⁸

No, osnovno pravo jedne države je da se brani od sile i nezakonitog političkog djelovanja. Osim toga, demokratija EU se, na primjeru Srbije oglušila, a u slučaju Rusije EU je izrekla brojne kritike, ali budući da se radi o nuklearnoj sili, na kritikama je i završeno.

Interesantan je slučaj Austrije i njene vlade na čelu sa Hajderom (ultradesnim nacionalistima). Evropska unija je ustala protiv svoje članice ne prihvatajući tako volju austrijskih birača. Austriji je čak zapriječeno i uvođenjem sankcija. Od kolikog je značaja i kakav je u suštini program austrijskih nacionalista nije poznato ali je vrlo indikativno šta to Evropska unija podrazumijeva pod demokratijom. Kako može biti neprihvatljivo izborni rezultat gdje je sva procedura vođana upravo po pravilima Unije i demokratskim kriterijumima, dok je odnos prema jednoj velikoj sili jednostavno relativizovan.

Kao što se vidi, slučajevi Srbije, Rusije, Republike Srpske i Bosne i Hercegovine u cjelini i Austrije koji su se zbili u samo jednoj deceniji carstva evropske demokratije, problematizuju blisku budućnost demokratije po aršinima Evropske unije. U osnovi, kod svih navedenih evropskih država radi se o nepriznavanju izborne volje njihovih građana. Istina, kod Rusa je nešto specifičniji slučaj, ali napadati vlast koja brani svoj teritorijalni integritet ne znači ništa drugo do osporavanje izborne volje države i njenih građana. Ne samo da se ta volja ne priznaje već se uvode sankcije, narušava teritorijalni integritet, a u slučaju Srbije, odnosno Jugoslavije, dolazi do agresije.

Posljednja decenija XX vijeka donijela je veliko samohvalisanje EU i američke demokratije, ali i brutalno kažnjavanje drugačijeg demokratskog izbora. Na pomolu je promjena značenja pojma demokratije. Polako se napušta procedura, a uvodi u igru politička metafizika „pravog istinskog“.

Pravo pitanje koje se nameće novom značenju demokratije glasi- da li su uopšte potrebni izbori ako je demokratija iznad samih izbora? Prosto, može se vlast postaviti i bez izbora. Drugu teškoću stvara iskaz o istim vrijednostima u demokratiji. Ovo je nešto u korijenu novo. Cjelokupna moderna misao o demokratiji podvlači značaj demokratije u izražavanju različitih vrijednosti u društvu i izbora kao institucije koja treba da pokaže stvarnu privlačnost za građane i grupe. I, konačno, posljednja teškoća za propagandiste demokratije bez demokratije jeste pitanje ko će da odredi „iste vrijednosti“? Da li jedan čovjek, vladajuća elita, crkva... ili, neki stranac, šef druge države i slično?

Zaslužuje pažnju i to da se zapitamo otkuda ti nedemokratski potencijali u okviru demokratske Evropske unije i njenog američkog lidera. Odgovor na ovo pitanje zaslužuje prethodno temeljno istraživanje. Ovdje treba ukazati na jednu ideju koja višestruko može biti henristička. Forsirano ujedinjenje Evrope mora biti spregnuto sa repertoarom represije. Onaj ko teži maksimalnom jedinstvu guši razlike i potire ih iz sve snage. Poznato je da je jedinstvo srednjovjekovni politički ideal, a svi oblici poslije toga potvrdili su neizbježnu kolaboraciju sa represijom. To znači, ko hoće ujedinjenu Evropu taj se mora sukobiti sa naslijeđenim i nastajućim razlikama. Takva praksa ne može mimoći ni Evropsku uniju.

Na kraju, bez obzira na retoriku, ovaj pokret za jedinstvenu Evropu mora se suočiti s pravom na razliku. Međutim, postoji argumentacija koja osporava pravo demokratskim državama da obaraju vlade u nedemokratskim državama. Ovdje će ona izostati. Ali, apsurd

¹⁸ Tako je demokratija u EU najprije zapela na stavu prema bivšoj SFRJ (secesiji), a zatim se grubo oglušila o sve demokratske norme. Sve što se dešavalo u proteklom godinama (1991-2000) na prostorima bivše jugoslovenske države predstavlja ustvari kombinaciju svih mogućih sredstava: sankcije, razne neistine, vojnu silu i sl.

dobija svoj lik kada demokratske države uvode kazne i bacaju bombe na države koje su svoje vlade dobile na demokratskim izborima.

Nedemokratska budućnost Evropske unije biće izvjesnija kako budu jačale iste vrijednosti.

To duh i kultura evropskog čovjeka ne mogu podnijeti. Nacionalni identitet i njegova odbrana samo su jedan prirodan i legitiman odgovor na jedinstvo Evrope bez razlika, kao i na jedinstvo Evrope bez granica.

Deklarisani principi i modeli upravljanja

U pristupu razjašnjenja osnovnih principa, modela upravljanja i procesa donošenja kvalitetnih odluka u Evropskoj uniji moguće je zapaziti što smo prethodno apostrofirali nekoliko međusobno suprotstavljenih pokušaja konceptuelizacije sistema Evropske unije. Tako je jedna od krajnosti tradicionalni pristup kao poseban model međunarodne saradnje. Druga je krajnost analiziranje Unije kao, uslovno rečeno, „normalnog“ odnosno nacionalno-državno političkog sistema. Međutim, ovdje su prisutne značajne nedorečenosti i razlike pa i suprotnosti koje se odnose na složena pitanja kao što je pitanje da li EU kao politički sistem ne obnavlja dominantne nacionalne, odnosno tzv. separacione sisteme. Takav metod i deklarisan razvoj Evropske unije doveo je do zapanjujućeg pa i kontradiktornog regionalnog sistema pravila koji je sve češće upućivao na ideju tzv. „regulative“. Kada govorimo o ideji uopšte, a posebno o ideji regulative Evropske unije, ona nije ni nova ni originalna, mada ovaj koncept ili, na izvjestan način pravilo, sve se više fokusira na opisivanje i objašnjenje institucija Evropske unije ali istovremeno na proces donošenja odluka. Međutim, razni autori, prije svih ekonomski teoretičari, pitanje regulative posmatraju različito, zavisno od toga šta je ugao njihovog posmatranja, odnosno da li se „regulativa“ koristi na različite i dvosmislene načine. U tom smislu postoje tri glavne smjernice:

Prva, koja zagovara promjenu, posebno onu koja je daleko od tradicionalne državno centralističke konceptualizacije političkog sistema jednim centrom vlasti.¹⁹

Druga smjernica posebno podvlači da ideja „regulative izvan države“ ne znači samo regulativu iznad države već višestruko više, iz čega proizilazi potreba za restrukturiranjem države na višem, (međunarodnom) nivou.

Treća smjernica je bazirana na činjenicama po kojima ideja „regulative izvan države“ mora zaustaviti oslanjanje na državu kao institucionalnu formu i hijerarhijski centar društva.

Prema tome, regulativa posebno podvlači stav da su regulatorne perspektive višestrukturane, konkutentske, pa na izvjestan način suprotstavljajuće centralne institucije Evropske unije ukomponovane u tzv. kompleksne mreže. Drugi stoje na stanovištu da je veći značaj uloga političkih činilaca, odnosno političkih mreža isprepletenih u cjelokupnim tokovima i procesima donošenja odluka. Treba opet naglasiti da jedan broj teoretičara koji se bave ovim pitanjima ističu potrebu za izgradnjom cjelovite, opšte teorijske okosnice za razumijevanje Evropske unije kao višestrukog sistema u kreiranju politike kao i njenom nesumnjivom uticaju na svjetska ekonomska i politička pitanja.

Upravo to su pitanja, odnosno tri modela i tri procesa odlučivanja:

Prvo, istorijske odluke donesene na nivou „ukupnog sistema“ prema svojoj pravnoj utemeljenosti i snazi su takve odluke koje preinačavaju zakonske i sudske postupke Unije, a

¹⁹ O različitim fenomenima i transformaciji regulative pisalo je više autora kao što su: Wind 1997; Khler-Koch 1996; Matlary 1997; Jachtenfuchs 1995; Richardson 1996; Forster 1998; Peterson 1995; Moravcsik 1993, 1998 te Peterson i Bomberg 1999; Mladen Bodiroža 2008. godine i drugi.

samim tim istovremeno smanjuju rebalanse relativnih snaga institucionalnih promjena EU. To najčešće mogu da budu pitanja devizije sporazuma koje su prethodno bile osnova za novu međuvladinu analizu. Pored toga, to mogu da budu strateške odluke donesene od strane Savijeta Evrope ili neke zakonske odluke koje su donesene od evropskog suda pravde koji može učiniti istorijska prekoračenja granica i moći koje se odnose na Evropsku uniju.

Drugo, politički uspostavljene odluke se donose na tzv. „sistematskom“ nivou gdje se vrši uski izbor između alternativnih tokova akcije nasuprot jednoj od nekoliko verzija „društvenog metoda“ donošenja odluka. U ovim slučajevima uloga i moć politike je podijeljena između institucija Evropske unije, uz napomenu da Savjet Evrope često ima dominantnu ulogu. Međutim, na drugoj strani Evropska komisija može odigrati presudnu ulogu u odlučivanju šta treba da se uradi, posebno na relaciji i domenu kompetencije politike, uz napomenu da se to rijetko dešava.

Treće, stvaranje politike se odvija na, uslovno rečeno, srednjem nivou individualnih političkih sektora. Na ovom nivou ključni akteri su formalno „apolitični“, kao što je to slučaj kada su u pitanju neke komisije ili nacionalni građanski službenici ili su u pitanju privatni akteri koji prave odgovarajuće pogodbe ili neke dogovore jedni sa drugim u različitim vrstama odbora ili savijeta uskih radničkih grupa i slično. Zatim tehnokratska racionalnost koja je zasnovana na specijalizaciji ili tehničkom znanju često je dominantna po tome nivou i osnovu, uz napomenu da tehnokratija ne znači obavezujuću tzv. „apolitičnost“.

Pored svih drugih organa institucija značajna uloga pripada Evropskoj komisiji koja na indirektan način odražava, odnosno pospješuje različite oblike političke preokupacije, napominjući da ne treba zanemariti činjenicu da, kada se radi o tzv. međudržavnom upravljanju, ono započinje najčešće u kabinetima. To su razni savjeti koji se za određene aktivnosti formiraju unutar Evropske komisije.

Nije moguće izvući potpuno precizan zaključak ali je činjenica da prethodno naznačen višestrukturni model zauzima jedinstven stav kojim je doveden u međuvezu, a i pristupom odnosno primjenom komparativnog vođenja politike.

Vidljivo je da je dominantniji i umjereniji cilj prema kojem su analitička sredstva uporedne politike fokusirane više ka saradnji u kreiranju politike, tj. na sektor koji proučava i do pojedinosti opisuje cjelokupne procese interesnog raščlanjivanja kao dijela političke formulacije. Zašto je to tako? Odgovor, iako ne baš precizan, jeste zato što u kompleksnom, nestabilnom i integrisanom (spojenom) sistemu, kao što je Evropska unija, postoji značajan prostor za procese sukobljavanja rezultata. Ovdje se pretpostavlja i to da tu mogu postojati bitne razlike između političkih sektora u načinu na koji su politike formulisane i implementirane, što su na djelu pokazale i dokazale kakvi su to njihovi principi i poimanje demokratije a posebno kako je na djelu pravde suprotnosti u odnosu na teorijske odredbe i postavke. Zatim u pristupu i pojašnjenju specifičnosti kreiranja politike u različitim sektorima i oblastima, značajno je imati na umu sljedeća pitanja:

U kom položaju se nalazi politička institucionalizacija na nivou Evropske unije, a u kojem na nacionalnom nivou? Ovo pitanje se postavlja radi toga što u nekim područjima i oblastima kao što je energija, postoji visok stepen institucionalizacije na nacionalnom nivou, ali i to da je politika moći od neuporedivo manjeg značenja na nivou Evropske unije. Osim toga, imigraciona politika je, takođe, manje izražena na nivou Unije. Osim toga treba posebno naglasiti neke činjenice kao što su : koji faktori stimulišu odnosno blokiraju evropeizaciju? Posebno koje su to prateće pojave kada se radi o kompleksnosti? Te koja su to obilježja i karakteristike raspodjele interesa? Zatim do koje granice se može utvrditi stvarno-činjenično stanje, sagledati segmentacije i polarizacije konflikata između država članica ili država članica i centralnih institucija Evropske unije, te do koje granice se interesi preklapaju,

uslovljavaju ili su komplementarni? Na kraju, koji oblici i koje vrste alijansi su moguće i ostvarive i putem kojih kanala? i dr.

Imajući na umu naznake sa činjenicama koje su prezentovane u prethodnom sadržaju nije na odmet podsjetiti **na neke najznačajnije odredbe novog Ustava EU.**

„Mi, evropski narodi, želeći da ohrabrimo mirotvorne, otvorene i konstruktivne odnose među našim narodima i želeći da unaprijedimo naše zajedničke interese u svijetu, oglašavamo i donosimo ovaj Ustav za našu Evropsku uniju. Ovaj Ustav će imati prednost u odnosu na evropske nacionalne zakone uključujući i sve ranije usvojene sporazume Evropske unije, ukoliko bi došlo do sukoba po osnovu nadležnosti.“

Ili u članu jedan toga njihovog prvog uslova o osnovnim principima posebno se podvlači da je Evropska unija osnovana sporazumom o Evropskoj uniji, potpisanim u Mاستrihtu 7. februara 1992. godine na osnovama Evropske zajednice. Unija podržava principe slobode, demokratije i vladavine prava. Unija i države članice poštuju osnovna građanska prava, uključujući i ne ograničavajući ih, ona prava garantovana Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, potpisanom u Rimu 4. novembra 1950. godine i prava zajednička za države članice. Sva prava, osim onih jasno deligiranih Uniji ovim Ustavom i sporazumima Unije zadržavaju države članice. Unija i države članice će se pridržavati principa supsidijarnosti. Pitanje da li se pridržavaju i poštuju principe slobode i demokratije u koje se zaključuju. Mislim ne.

Prema tome, umjesto zaključka može se izvući ne baš precizna konstatacija koja ukazuje da su se tokom dužeg istorijskog perioda i razvoja ljudskog društva mijenjali različiti oblici u pristupu rješavanja raznih i rekao bih ključnih-značajnih pitanja iz raznih oblasti bilo da je riječ o političkim, ekonomskim, kulturnim i brojnim drugim, ali da je suština ostala ista. Nažalost to je nepobitna činjenica koja i dalje traje i trajaće dugo u nedogled.

Literatura

- [1] Ljubiša Adamović: Integracija i dezintegracija svjetske privrede „Savremena administracija“ Beograd 1998.
- [2] Mladen Bodiroža: Međunarodna ekonomija, Internacionalni univerzitet Travnik, Travnik 2012.
- [3] Mladen Bodiroža: Evropska unija, Glas Srpske, Banja Luka 2008.
- [4] Slaviša S. Kovačević: Kontroverze globalizacije i integracije, Antlantik b.b. Banja Luka 2008.

Izvori informacija:

- [1] Evropski centar za upravljanje razvojnom politikom
- [2] Specijalni predstavnik EU u BiH
- [3] European Parliament
- [4] Direkcija za evropske integracije BiH: www.dei.gov.ba
- [5] Delegacija Evropske komisije u Republici Srbiji: www.europa.org.yu
- [6] European Commision: <http://ec.europa.hr>
- [7] Entereurope vodič kroz informacije o EU: www.entereurope.hr